

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ TARİHÇESİ

ARSLAN TERZİOĞLU*

I. Başlangıcından Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesine

İstanbul Üniversitesi'nin geçmişi İstanbul'un 1453'te fethinden hemen sonra, Fatih'in emriyle Ayasofya ve Zeyrek'te kurulan medreselere kadar uzanır. 1470 yılında Fatih Camii etrafında "Fatih Külliyesi" adı altında tesis edilen üniversitedeki Darüşşifa'da tıp öğretimi yapılmış böylelikle İstanbul Tıp Fakültesi'nin ilk nüvesi oluşmuştur. Fatih Darüşşifası'ndaki eğitimi Süleymaniye Külliyesi içinde 14 Mayıs 1557'de inşaatı tamamlanarak hizmete giren Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesi'ndeki tıp eğitimi izlemiştir.¹

Osmanlı Tababeti, daha 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Avrupadaki meşhur tıbbî eserlerin İstanbul'daki saray hekimleri ve Belgrad'daki Osmanlı paşalarının hekimleri tarafından Türkçeye ve Arapçaya çevrilmeleri ile batılılaşmaya başlar. Son Viyana kuşatması ve onu takip eden yenilgiler sonucu, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa'daki bilimlik ve teknolojik alandaki ilerlemelere daha çabuk ayak uydurmak mecburiyetinde olduğu iyice anlaşılmaya başlandı.² Bu yolda, III. Ahmed,

* Prof. Dr., İÜ İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı.

¹ Terzioğlu, Arslan. *Mittelalterliche islamische Krankenhäuser*. Berlin 1968, s. 171;

Ünver, Süheyl, *Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946, s. 20; Barkan,

Ömer L., *Süleymaniye Cami ve İmaretinin İnşaatı*, c.1, Ankara 1972, s. 78.

² Terzioğlu, A.: *Die Verdienste der österreichischen Ärzte bei der Gründung der modernen medizinischen Fakultät in der osmanischen Reichshauptstadt Istanbul am Anfang des 19. Jahrhunderts*. Wien und die Weltmedizin, Hrsg. von Erna Lesky, Wien-Köln-Graz 1974, s. 136-140.

I. Mahmud ve III. Mustafa devirlerinde bazı önemli adımlar atılmışsa da, batılılaşmak için ilk ciddi hamlelerin Sultan III. Selim (1789-1807) döneminde orduyu ve eğitim kuruluşlarını modernleştirme şeklinde uygulandığı görülüyor.^{2a}

Ordudan sonra donanmayı modernleştirmek için çıkarılan “Bahriye Kanunnâmesi” gereği 19 Zilkade 1219 (18 Şubat 1805) tarihinde verilen bir tavrile İstanbul’da Kasımpaşa’da Tersane-i Âmire’de modern hekim ve cerrah yetiştirilmek üzere bir modern tıbbiye kurulması öngörülmüştür.³ Bu kanun çerçevesinde bağlı olarak tesisi düşünülen modern tıbbiyenin eğitim hastanesi niteliğindeki Spitalya, Kasımpaşa’da Tersane-i Âmire’de “Aynalı Kavak Sarayı” yakınında ve sarayın harabelerinden istifade edilerek inşa edilmiştir.⁴

Bahriye Nâzırının Bâbîâliye yazdığı 19 Şubat 1805 (18 Zilkade 1219) tarihli bir yazı ile Tersane-i Âmire’deki bu Spitalya’da hekimlerle cerrahların yetiştirilmesi için bir hekimbaşı ile bir cerrahbaşı ve bunlara yardım edecek birer hekimle cerrahın tayininin lüzumlu olduğundan bahsedilmekte, burada hekimlik ile cerrahlık tahsil edecek öğrencilerin lisan bilenler arasından seçilmesi öngörülmektedir.⁵ Bunun için İstanbul’da eczanelerde eczacı kalfası olarak çalışanlardan İtalyanca gibi yabancı lisana aşına olanlardan beş kişinin, aynı zamana tıbbî bilgileri de olduğundan öğrenci olarak alınmasının uygun olacağından bahsedilmektedir.

11 Ağustos 1805 (15 Cemaziyülevvel 1220) tarihli bir arşiv belgesinden Tersane-i Âmire’de cerrah ve tabib yetiştirilmek üzere tesis edilen modern tıbbiye mahiyetindeki bu Spitalya’da hekimbaşı olarak Mosaraki Efendinin ve cerrahbaşı olarak da Arbili Efendinin 250’şer kuruluş, 7 öğrencinin 40’ar kuruluş, 4 hademenin 30’ar kuruluş aylıkla istihdam edildikleri anlaşılmaktadır.⁶ 25 Ağustos 1805 (29 Cemaziyülevvel 1220) tarihli başka bir belgeye göre bu Spitalya denilen eğitim hastanesi yanma teorik tıp ve cerrahî eğitiminin

^{2a} Shaw, S.J., The Origin Of Ottoman Military Reform: The Nizam- Cedid Army of Sultan Selim III. *Journal of Modern History*, 37 (1965), s. 291-306.

³ Başbakanlık Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler, Defter Nu. 8886, s. 324.

⁴ Saffet Bahriye Tarihimizden Filasâlar, İstanbul 1329, s.30.

⁵ Başbakanlık Arşivi, Cevdet Bahriye Tasnifi Nu.1252.

⁶ Başbakanlık Arşivi, Cevdet Bahriye Tasnifi Nu.7283.

yapılacağı bu modern bahriye tıp fakültesinin, “Tabibhane” denilen kısmının inşasının başlamasından bahsedilerek, bu müessese için lüzumlu cerrahî aletlerin temini ile ilgili müsaadenin ilgili makamca verildiği belirtilmektedir.⁷ Spitalya’nın yanındaki bu “Tıbhane” veya “Tabibhane” denilen teorik tıp ve cerrahî eğitimin yapılacağı kısmın açılışından 9 Ocak 1806 (17 Şevval 1220) tarihli diğer bir belgede bahsedilmektedir.⁸

Topkapı Sarayı Arşivi’nde E.8627 numaradaki tarihsiz bir belgenin kenar yazısında Vıyana’da tıp öğrenimi yapmış olan müderrislerden Numânefendizâde Mes’ud Efendi’nin Tersane-i Âmire’deki Tabibhane’ye hoca olarak tayin edilmesi gerektiğinden ve yabancı lisanlara vâkıf olan Şanizâde Mustafa Ataullah Efendi’nin “Bahriye Lügati”nin tercüme edilmesiyle görevlendirilmesinden bahsedilmektedir.

Tersane-i Âmire’deki bu bahriyeye ait ilk modern tıp ve cerrahî akademisi hakkındaki 9 Ocak 1806 (17 Şevval 1220) tarihli bir begeden,⁹ burada öğrenim gören 10 tıp, 10 cerrahî öğrencisi için 1 hekimbaşı, 1 cerrahbaşı olarak 2 öğretim üyesi ile 10 tıp, 10’da cerrahî asistanının görevlendirilmiş olduğundan bahsedilmesi bu kuruluştaki eğitimde, hoca sayısının öğrenci sayısına oranı, bugün bile ne yazık ki gerçekleştirilmemiş ideal düzeyde olduğunu gösteriyor. Ancak bu durum, her hâlde büyük malî külfet getirdiğinden olsa gerek, asistan sayılarının 20’den, tıpta 2 ve cerrahide 2 olmak üzere 4’de düşürüleceği ve bunun için Tabibhane’ye ayrılan tahsisatın kısıllacağı, yine aynı belgeden anlaşılmaktadır.¹⁰ Bu husus, Osman Şevki Uludağ¹¹ ve Nimet Taşkıran¹² gibi tıp tarihçileri tarafından yanlış anlaşılacak şekilde Tersane-i Âmire’deki bu kuruluşun bu tarihten sonra kapatıldığı gibi yorumlanmıştır. Ama daha III. Selim tahttan indirilmeden

⁷ Başbakanlık Arşivi, Cevdet Bahriye Tasnifi Nu.620.

⁸ Topkapı Sarayı Arşivi: Arşiv Belgesi Nu. E.8627.

⁹ Başbakanlık Arşivi: Cevdet Bahriye Tasnifi Nu.1575.

¹⁰ Age., Nu. 1575.

¹¹ Uludağ, O. Şevki, Tarihimizde iki Tıbhane vardır, Tıp Dünyası 8 (1935), s. 2987-2989; Uludağ, O. Şevki: Yine İlk Tıbhâne ve Rum Tıbbiye Mektebi, Tıp Dünyası, 13 (1940), s 4367.

¹² Taşkıran, N.: Tersane-i Âmire’deki Tabibhane’ye Ait Bazı Belgeler, Haseki Bülteni, 12 (1974), s. 137-138.

bir süre önce, Bahriye Nazırı Seyyid Ali Efendi'nin bir yazısı ile Babıâliye teklif edilen ve III. Selim'in onayladığı 5 Ocak 1807 (25 Şevval 1221) tarihli Tersane-i Âmire'deki bu Spitalya ve Tabibhane'ye ait Nizamnâme ki bugün Maliye'den Müdevver Defterlerin birinde kayıt edilmiş şekilde elimizdedir;¹³ bu müessesenin eğitim ve öğretime devam ettiğini göstermektedir. Bu Nizamnâme'de İstanbul'daki Unkapanı dolayındaki eczanelerde kalfalık yapanların İtalyanca bildikleri için bu modern tıp ve cerrahî akademesine öğrenci olarak alınması lâzım geldiğinden¹⁴ bahsedilmesi ve burada tıp ile cerrahi öğrenimi gören öğrencilerin staj için Osmanlı donanmasına ait gemilerde bir süre çalışmalarının öngörülmesi,¹⁵ üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husustur. Zira, 19. yüzyılın ikinci yarısında Amerika'da, güney-kuzey harbi sırasında askerî cerrah ve eczacı yetiştirmek için gemilerde, eczacı kalfalarının bir süre "surgeon's stewards" olarak staj yapmalarının öngörülmesinden¹⁶ yarım yüzyıl önce, bu sistemin Osmanlı İmparatorluğu'nda Tersane-i Âmire'deki bu tıp ve cerrahî akademisinde tatbik edilmesi, bu sistemin, Kırım Harbi sırasında bize hizmet eden Amerikan yük gemileri vasıtası ile bizden Amerika'ya gitmiş bir usul olduğunu düşündürecek kadar benzerlik arz etmektedir.

25 Mayıs 1807'de III. Selim'in tahttan indirilişine sebep olan "Kabakçı Vak'ası" ve onu takip eden 14/15 Kasım 1808'deki "Âlemdar Mustafa Paşa Vak'asına" rağmen Tersane-i Âmire'deki bu Spitalya ve Tabibhane'nin faaliyetinin devam ettiği, ama binaların Temmuz 1822 (Zilkade 1237)'de tamamen yandığı bilinmektedir.¹⁷

Kısa bir süre işletmede kalan bu müessesenin Türk tababetinin batılılaşmasında bir dönüm teşkil ettiği muhakkaktır. Bu kuruluşun diğer önemi de, bundan sonraki kuruluşlara öncülük etmiş olmasıdır.

¹³ Başbakanlık Arşivi: Maliyeden Müdevver Defterler, Nu. 8886, s.341.

¹⁴ Aga., Nu. 8886.

¹⁵ Aga., Nu. 8886.

16) Schadewaldt, Hans, Bemerkungen zur Geschichte der Marinepharmazie, Sonderdruck aus: Veröffentlichungen der Internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie, Bd. 10 (1970), s. 9.

¹⁷ Gençer, A.İ., İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi, İst. Tıp Fak. Mecm. 41 (1978), s. 738-739; Saffet, Bahriye Tarihimizden Fiasalar, İstanbul 1329, s.30.

Bazı kaynaklarda Venedik'te tıp tahsil ettiği öne sürülen Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin tavsiyesi üzerine, orduya lüzumlu hekim ve cerrah yetiştirilmek üzere İstanbul'da Vezneciler de Tulumbacıbaşı Konağı'nda "Tıbhane-i Âmire ve Cerrahhane-i Âmire", Tersane-i Âmire'deki müessesenin yanmasından beş yıl sonra 14 Mart 1827'de (15 Şaban 1242) tesis edilerek eğitime başlamıştı.¹⁸ Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin gözetimi altında bu müessesede de Abdülhak Molla, Osman Saib Efendi, Macar asıllı Mehmet Necati, saray hekimi Stefan ve Bogos gibi hocalarla askerî hekim ve cerrah yetiştirildi. Tulumbacıbaşı Konağı'ndaki bu müessesede derslerin Fransızca verilmiş olması büyük bir ihtimal dâhilindedir. Bu binanın üst katı Tıbhane-i Âmire, alt kat ise Cerrahhane-i Âmire idi.¹⁹

Bina, fazla öğrenci sayısına dar gelince, Cerrahhane-i Âmire 1832 (5 Şaban 1247)'de Topkapı Sarayı'ndaki "Hastalar Odası" denilen binaya taşınmıştır.²⁰ Cerrahhanenin başına da Sade de Gallière isimli bir Fransız cerrah getirilmiştir. Cerrahhane 1836'da Topkapı Sarayı'nda Otlukçu Kışlası'nda tekrar Tıbhane ile birleşmişti. O zaman dersler Tıbhane'de İtalyanca, Cerrahhane'de Türkçe olarak verilmekteydi.²¹

Cerrahhane, sonra Halıcioğlu'nda bir binaya taşınmıştır. Otlukçu Kışlası'ndaki Tıbhane ile Halıcioğlu'ndaki binada tedrisat yapan Cerrahhane, 1839 yılında Galatasaray'da birleştirilerek Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhane adı altında modern bir askerî tıbbiye tesis edilmişti.²² Galatasaray'daki bu modern tıbbiyenin açılışından bir yıl önce Sultan II. Mahmud'u arzusu üzerine Paris Elçisi Ahmed Fethi Paşa Viyana'da iken, Prens Metternich'ten, Osmanlı Devleti nezdinde çalışacak Avusturyalı iki dirayetli hekimle bir eczacının araştırılıp bulunmasını rica ediyor.²³

¹⁸ Uzluk, F.N., Hekimbaşı Mustafa Behçet, Ankara 1954, s. 52-61.

¹⁹ Ünver, S., İstanbul Tıp Fakültesi (1827-1934), 107 Yılda Geçirdiği Çılgırlar, Dirim, 10 (1935), s.12; Şehsuvaroğlu, B.N., Türkiye'de Tıp Öğretimi, İstanbul Tıp Fakültesi Mecm., 22 (1959), s.739.

²⁰ Ünver, Süheyl, Cerrahhane-i Âmire (1832), İstanbul 1931, s.5.

²¹ Uzluk, F.N., agc., s. 61.

²² Terzioğlu, A., Das Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal 8 (1986), s. 43-44.

²³ Başbakanlık Arşivi, Arşiv Belgesi Nu.46760 a.

Metternich bu işi Hariciye Müsteşarı Baron Ottenfels'e havale ediyor. Viyana'daki Askerî Tıp ve Cerrahî Akademisi Josephinum'da hoca olan göz hekimi ve Prens Metternich'in özel hekimi Friedrich Jäger von Jaxthal'ın önerisi üzerine Josephinum'dan mezun iki genç askerî hekim Dr. Jakob Neuner ve Dr. Karl Ambros Bernard bunun için seçiliyor. Osmanlı Devleti'nin Viyana'daki Elçisi Rıfat Bey'de Baron Ottenfels'le müzakereye geçerek, bu seçilen Avusturyalı hekimlerin yol masrafları ve aylıkları tespit edilerek bunlarla birlikte eczacı Anton Hofmann'ın İstanbul'a gönderilmek üzere olduklarını 1 Ağustos 1838 (9. 5. 1254) tarihinde bir yazıyla İstanbul'daki ilgili makama haber vererek padişah irâdesinin kendisine bildirilmesini rica ediyor.²⁴

Avusturya kaynaklarına göre 11 Kasım 1838'de Viyana'dan yola çıkan Dr. Neuner, Dr. Bernard ve eczacı Hofmann, Graz, Cilli, Triest, Ancona, Cattaro, Korfu, Pire üzerinden İstanbul'a 3 Aralık 1838'de gelmişlerdi.²⁵ Dr. Neuner Sultan tarafından saray hekimi olarak Osmanlı sağlık teşkilâtı ve eczanelerin yeniden gözden geçirilerek reformuyla vazifelendirilmişti. Dr. K. A. Bernard ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin direktörlüğüne getirilmişti.

Viyana'daki Haus-Hof und Staatsarchiv'deki 20 Şubat 1839 tarihli ve Galatasaray'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin açılışı ile ilgili belge çok ilginçtir. İstanbul'daki Avusturya Elçiliği'nden diplomatik yolla Viyana'ya gönderilen haberler çerçevesindeki bu belgede şimdiki kadar bizdeki yerli yayınlarda kaynak gösterilmeden 14 Mayıs 1839 olarak gösterilen Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin törenle açılış tarihi, 17 Şubat 1839 olarak şu şekilde verilmektedir:

“Saray münecimlerinde uğurlu olduğu tespit edilen 17 Şubat (1839)'da, Topkapı'daki Tıp Okulunun 180 öğrencisinin, Galatasaray'da tesis edilen ve kurucusu Sultanın lâkabına istinaden Adliye olarak anılan

²⁴ Başbakanlık Arşivi, Arşiv Belgesi Nu.46760, 46759 e,g,f,h.

²⁵ Wurzbach, Constant von, Biographisches Lexicon des Kaisertums Österreich, Bd. 21, Wien 1869, s. 294-295; Neuburger, Max, Österreichische Ärzte und Sanitätswesens in der Türkei (1839-1856), Wiener medizinische Wochenschrift 67 (1917), s. 1685-1688; Terzioğlu, Arslan, Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal, 8 (1986), s. 42.

tıp ve cerrahî akademisine nakli nedeniyle yapılan açılış törenine, bu tesisin en üst sorumlusu olarak Said Paşa, Maliye Bakanı Nafiz Paşa, aynı kuruluş (yani okulun) nazırı Osman Efendi, çok sayıda yüksek rütbeli memur ve subaylar ile bazı Avrupalı hekimler ve onlar arasında bu yeni tıp ve cerrahî akademisinin organizasyonu ile görevlendirilen Avusturyalı hekim Dr. Bernard hazır bulundular. Yapılan açılış töreninden sonra, bu açılışa katılan bütün zevat bu tesisin büyük salonlarından birinde, bir hoca tarafından Kur'an okunmasını dinlediler. Bu tesisin, eksikliklerinin tamamlanmasından sonra öğretime açılışı bilâhare Türklerin yeni yıl başlangıcı olan Mart ayının ilk günlerinde olacaktır".²⁶

Bu belgede ayrıca Padişahın sağlık durumu ile ilgili bir değişiklik olmadığını belirtilmektedir.

Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kapısına, bu tesis'in kuruluşuna ait kuruluş kitabesinin metnini "Tarih-i Mekteb-i Tıbbiye" başlığı ile manzum bir şekilde yazan Ziver Paşa Divanında²⁷ yer alan bu şiirin son beytinde tarih düşürmüş ve her mısra ebced hesabına göre mücevher tarihler olup tesis tarihi 1254 hicrî yani 1839 milâdî yılını vermekte, ama açılış günü belirtilmemektedir.

Mevki'nde kıldı ihya Padişah Tıbhaneyi

1254

Fenn-i ebdân sâye-i Şâhîde bulsun iştiyhâr

1254

Ata tarihinde de Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye'nin 1254 hicrî yani 1839 yılında açıldığı gün belirtilmeden verilmektedir.

Dr. Osman Şevki Uludağ, E. de Cadalvene'in: Deux année de l'histoire d'Orient (1838-1840) adlı yayınına dayanarak Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye'nin 14 Mayıs 1839'da açıldığını 1940'daki bir makalesinde iddia etti.²⁸ E. de Cadalvene ve E. Berrault'un ortak yayınında bu husus şu iki

²⁶ Archivdokument Nu. CCCXXIV lit. A-V. mit dem Datum 20. Februar 1839 im Haus, - Hof und Staatsarchiv in Wien.

²⁷ Ahmet Sadık Ziver Paşa, Âsar-ı Ziver Paşa- Divanı ve Münşaat, Bursa 1313 H. (1895), s.198-99.

²⁸ Uludağ, Osman Şevki, Tanzimat ve Hekimlik I., İstanbul 1940, s. 967-968.

cümle ile ifade edilmekte: “Mart başından itibaren Sultan’ın hastalığı bahis konusu oldu. Halk arasında her çıkışında hastalığı daha iyi belli oluyordu. 14 Mayıs’ta (1839) Galatasaray’daki Tıbbiye Mektebi’nin açılışına riyaset ettiği, yüz ifadesindeki çöküş merasimde bulunanların gözünden kaçmamıştı”.²⁹ Ama Dr. O.Ş. Uludağ’ın, E. de Cadalvene’in: *Deux années de l’histoire d’Orient (1838-1840)* adlı yayınında bu son cümleye dayanarak Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye’nin 14 Mayıs 1839’da açıldığına dair iddiasına inanmak mümkün değildir. Zira bu haberin doğru olmadığını gösterir şu yerli ve yabancı kaynaklar mevcuttur.

Osmanlı Devleti’nin resmî gazetesi olan *Takvim-i Vekayi*’nin 19 Haziran 1839 (6 Rebiülâhır 1255) sayısında yer alan, bununla yani 14 Mayıs 1839’la ilgili haberde,³⁰ Galatasaray’da Mekteb-i Tıbbiye’nin açılış merasiminden bahsedilmediği gibi, çoktan işletmede olan bu müessesede yatan hastaları ve tıp talebelerini Sultan II. Mahmud’un yanında Hekimbaşı Abdülhak Molla ve saray hekimi Dr. Neuner’le 14 Mayıs 1839’da ziyareti anlatılmakta, hattâ Sultan II. Mahmud’un burada metni verilen konuşmasının açılış konuşması niteliğinde olmadığı, yani Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye’nin açılışında yapıldığı iddia edilen fakat çok sonra *Takvim-i Vekayi*’nin 24 Zilhicce 1288 (5 Mart 1872) tarihli ve 1460 numaralı nüshasında yayınlanan *Nutk-u Hümayun*’a benzemediği görülmektedir.³¹

E. de Cadalvene’nin yayınına dayanarak, 14 Mayıs’taki II. Mahmud’un Galatasaray’ı ziyaretini, Mekteb-i Tıbbiye’nin açılış olarak kabul etmenin yanlış olacağını doğrulayan ve konuya açıklık getiren şu yabancı kaynakları bulduk:

1- Bunlardan birincisi, Viyana’yı 1988’de ziyaretimizde, oradaki Haus-Hof und Staatsarchiv’de bulduğumuz 20 Şubat 1839 tarihli ve Galatasaray’da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin açılış ile ilgili evvelce zikrettiğimiz belge. İstanbul’daki Avusturya Elçiliği’nden diplomatik yolla Viyana’ya gönderilen haberler çerçevesindeki bu 20 Şubat 1839 tarihli

²⁹ Cadalvene, E. de et Barrault, E., *Deux années de L’histoire d’Orient (1839-1840)*, Tome I, Paris 1840, s.296.

³⁰ *Takvim-i Vekâyi*, Def’a 180, 6 Rebiyülâhır, 1255/19 Haziran 1839, s.2.

³¹ *Takvim-i Vekâyi*, Nu.:1460, 24 Zilhicce 1288/5 Mart 1872, s.3.

belgede, Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin törenle açılış tarihi 17 Şubat 1839 olarak verilmektedir.³²

2- Bunu tamamlayan, bulduğumuz diğer bir kaynakta, 4 Temmuz 1839 tarihli *Medicinisch chirurgische Zeitung*'ta yayınlanan bir yazı olup, bunda, 4 Mayıs 1839 tarihli *Moniteur Ottoman* isimli Fransızca yayınlanan resmî gazeteye dayanarak, eski tıp okulundan, 17 şubat 1839'da açılan Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye nakledilen öğrencilerin büyük bir kısmının Fransızca bilmediği tespit edildikten sonra, Fransızca bilenlerin esas tıp bölümünün 1. sınıfına, bilmeyenlerin hazırlık bölümüne ayrılarak, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de eğitimin Dr. Bernard'ın bir konuşma yaptığı törenle 11 Mart 1839'da başladığının belirtilmesidir.³³

3- Bulduğumuz, diğer bir kaynakta Dr. Benno Freiherr v. Toll'ün Avrupa'daki belgelere dayanarak yazdığı "Der oberste Gesundheitsrat von Konstantinopel in seiner völkerrechtlichen Bedeutung (1838-1914)" başlıklı İstanbul'daki karantina tarihini 1838'den 1914 yılına kadar inceleyen eseri oldu. Bu eser, İstanbul'da toplanan ve 10 Haziran 1839'da bir antlaşmanın imzalanması ile biten Uluslar Arası Karantina Konferansına, E. de Cadalvene'in Fransız delegesi olarak katılarak bu antlaşmayı imzaladığından bahsediyor.³⁴ O halde bu konferansa katılmak için sonra gelen ve onun için bulduğumuz bu Avusturya belgesinde anlatılan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839'da detaylı olarak dinî ve mülkî merasimle açılışında bulunmayan Fransız delegesi E. de Cadalvene'nin, bunu görmediği için kendisi, İstanbul'a geldiği zamandaki Sultan II. Mahmud'un 14 Mayıs'ta Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i

³² Prens Metternich'e hitaben İstanbul'daki Avusturya Sefaretinden yazılan bir mesaj niteliğindeki 20 Şubat 1839 tarihli ve Stürmer imzalı bu belge, Viyana'da Haus, - Hof und Staatsarchiv'de bulunmakta olup, A, B, C, D paragraflarında Kaputan Paşa'dan ve Mirliva Mustafa Paşa'dan bahsedildikten sonra F paragrafında 17 Şubat (1839) da Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin açılışına dair terümesini verdiğimiz haberi vermektedir.

³³ *Medicinisch Chirurgische-Zeitung, fortgesetzt von Johann Nepomuck Ehrhart, Edeln von Ehrhartstein. Dritter Band, Innsbruck 1839, s.31-32; ayrıca bk. Medicinische Unterhaltungsbibliothek oder Collectiv-Blätter von heiterem und ernstem Colorite für alte un junge Aerzte. VII. Bändchen, Leipzig 1842, s. 161-169.*

³⁴ Freiherr v.Toll, Benno, *Der oberste Gesundheitsrat von Konstantinopel in seiner völkerrechtlichen Bedeutung (1838-194), München 1922, s. 7.*

Şahane'yi ziyaretinden bir açılışmış gibi bahsederek yanlış bir beyanda bulunduğu anlaşılıyor. Ayrıca E. de Cadalvene ve E. Barrault'un eserinde II. Mahmud'un hastalığından bahsedilen bu bölümde diğer ikinci bir yanlışın yapıldığı ve Avusturya'da Starkenbach'da 19 Aralık 1808'de doğan Dr. Bernard'dan,³⁵ Alman hekimi olarak bahsedilmesi de³⁶ bu kaynağın doğruluğuna itimat edilebilecek bir eser olmadığını göstermektedir.

E. de Cadalvene ve E. Barrault'un bu eserine karşı J.W. Mac Carthy ve C. Carathéodory'nin Paris'te 1841'de yayınladıkları "Maladie et la Mort du Sultan Mahmoud II", eserinde Cadalvene'nin hekim olmadığı ve bu eserinde verilen bilgilerin yanlışlarla dolu olduğu belirtilmektedir.^{36a}

Bu durumda diplomatik yolla İstanbul'daki Avusturya Büyükelçiliği'nden Viyana'ya 17 Şubatta Mekteb-i Tıbbiye'nin açılışından hemen sonra 20 Şubat 1839'da gönderilen bir haber niteliğindeki belgedeki bu bilginin doğruluğundan şüphe edilmemesi gerekir.

Ayrıca bu belgenin altında imzası bulunan Stürmer'in o zaman Avusturya'nın İstanbul'da ki Büyükelçisi olduğu hakikati de bu belgedeki bilginin doğruluğunu kanıtlayıcı diğer bir husustur.

4- 1989'da Viyana'da Haus, Hof und Staatsarchiv'de bulduğum Dr. Bernard'ın İstanbul'daki Avusturya Büyükelçiliğine gönderdiği Sultan II. Mahmud'un son hastalığı ve ölümü ile ilgili 2 Ağustos 1839 tarihli raporunda, bu hâdiseden "Zira Sultan (II. Mahmud) 14 Mayıs'ta (Galatasaray'daki) Tıbbiyeyi ziyaretinde biraz hasta gibi görünüyordu"³⁷ diye bahsediyor ve Tıbbiyenin açılışından söz etmiyor. Böylece, Galatasaray'daki Tıbbiyenin müdürü ve hocası Dr. K.A. Bernard'ın bu raporu da Tıbbiye'nin 14 Mayıs'ta açılmadığını kanıtlar niteliktedir.

Ayrıca Avusturya kaynaklarına göre Dr. Bernard, Dr. Neuner ve eczacı Hofmann 3 Aralık 1838'de İstanbul'a geldiğine göre ve daha önce Veznecilerde Tıbhâne-i Âmire ve Cerrahhane-i Âmire 1827 yılı 14 Mart'ında açıldığına göre³⁸ Galatasaray'daki bu Tıbbiyenin 17 Şubat'ta açılması daha makul bir tarih. Bu belgenin diğer önemli bir tarafı da, Topkapı Sarayı'nda Otlukçu Kışlası'ndaki Tıbbhaneden 180 kadar öğrencinin Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye naledilmesinden bahsetmesidir. Böylece, tedrisatın başlamasından dört sene sonra 1843'te Galatasaray'da Mekteb-i Tıbbiye'den ilk mezunların

padişahın hazır bulunduğu ilk mezuniyet töreninden öncelere ait mezuniyet diplomalarına rastlanmasının,³⁵ bu ara mezunların, bu belgede Topkapı Sarayı'ndaki Otlukçu Kışlası'ndaki Tıphaneden Galatasaray'a nakledildiğinden bahsettiği 180 öğrenciden yukarı sınıfta bulunanlar olduğu hakikatini de ortaya çıkarmaktadır.

Bulduğumuz, 4 Temmuz 1839 tarihli *Medicinisch Chirurgische Zeitung*'ta yayınlanan yazıda belirtildiği gibi, Galatasaray'a nakledilen bu öğrencilerden Fransızca bilenler esas tıp bölümünün 1. sınıfına, diğerleri hazırlık bölümüne ayrılarak 11 Mart 1839'da eğitime başlanmıştır. Böylece, bulduğumuz bu Avusturya kaynaklarında belirtildiği üzere, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, önce mülkî ve dinî törenle 17 şubat 1839'da açılmış, 11 Mart 1839'da da yeni bir törenle tedrisata başlanmıştır. Ayrıca bu iki törende de Sultan II. Mahmud'tan ve onun açılıшта yaptığı iddia edilen fakat çok sonra *Takvim-i Vekayi*'nin 24 Zilhicce 1288 (5 Mart 1872) tarihli ve 1460 numaralı nüshasında yayınlanan *Nutk-u Hümayun*'dan bu kaynaklarda bahsedilmemesi diğer önemli bir husustur.

Dr. Bernard tarafından organize edilip 17 Şubat 1839'da resmen mülkî ve dinî törenle açılıp, 11 Mart 1839'da tedrisata başlayan

³⁵ Myrdacz, Paul (Hrsg.), *Handbuch für k. und k. Militärärzte*. Bd. 2, Wien 1898, s.76.

³⁶ Cadalvene, E. de et Barrault, E., *Deux années l'histoire d'Orient (1839-1840)*, Tome I, Paris 1840, s.297 de Dr. Bernard hakkındaki bölüm şöyle:... La traslation de l'école à Galata-Serai était la signal d'une sorte de restauration de cet établissement qui tobait en décadence. Son avenir paraissait assuré entre les mains de M. Bernard docteur, allemand, qui en a conservé la direction..." 30 Ekim 1806'da Avusturya'da Cilli'de doğan Dr. Neuner'den aynı şekilde, s. 299'da yanlış olarak Alman doktoru olarak bahsedildiği görülmektedir.

^{36a} Mac Carthy, J.W, *Carathéodory, Constantin, Maladie et de la Mort du Sultan Mahmoud II*. Paris 1841, s. 60.

³⁷ *Viyana'da Haus, Hof und Staatsarchiv'deki 2 Ağustos 1839 tarih ve ad N 353 numaralı belge.*

³⁸ Veznecilerde Tulumbacıbaşı Konağında Tıbhane-i Âmire ve Cerrahhane-i Âmire'nin 15 Şaban 1242 (14 Mart 1827) de açılışına dair daha geniş bilgi için bk.; Uzluk, Feridun Nafiz, *Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi*, Ankara 1954, s. 52-61.

³⁹ Eczacı Ahmed Mustafa Efendinin diplomasının 10 Ramazan 1256 (7 Kasım 1840), Eczacı Süleyman Efendinin diplomasının 20 Şevval 1256 (18 Aralık 1840) tarihlerini taşıdığı Naşid Baylav hoca tarafından ileri sürülmüştür (Baylav, Naşid, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1968, s. 208-213).

Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de ilk öğretim yılı sonunda 22 Ekim 1840'da yapılan imtihana padişah Abdülmecid'in geldiği, Berliner Medicinische Central Zeitung'un 27 Kasım 1840 tarihli sayısında haber olarak verilmektedir.^{39a}

Fransız İhtilâlinden sonraki dönemde Avrupa'da geçerli bir dil olan Fransızca, Galatasaray'daki bu Tıbbiye'de öğretim dili olarak alınmış, ama bu tıbbiyede Fransızca tedrisat için neden Fransa'dan değil de Viyana'dan hocalar getirildiğinin nedenleri üzerinde durmak gerekir. Viyana Tıp Fakültesi'nin yanı sıra 7 Kasım 1785'te Viyana'da öğretime açılan Askerî Tıp ve Cerrahi Akademisi Josephinum Avrupa'da büyük bir şöhrete sahip olup, Kopenhagen'da 1797'de tesis edilen Askerî Tıp Akademisi Academia Chirurgica Regia yanı sıra Berlin'deki Askerî Tıp Akademisi Pepinier'de tesirlerini görmek mümkündür.⁴⁰ Bunun yanı sıra, Paris'teki Osmanlı Sefiri Mehmet Vahit Efendi'nin sonradan Fransızca olarak da neşredilen Sefaretnâmesi'nde, Napoleon'a Sultan III. Selim'in fermanını götürürken 1-17 Şubat 1807 tarihlerinde kaldığı Viyana'da, gezip gördüğü Askerî Tıp Akademisi Josephinum'u uzun övgü ile tasvir ederek "Paris'te böyle bir tesis olmasına rağmen bu Viyana'daki gibi mükellef ve mâmur değildir" diye bilhassa belirtilmesinin büyük rolü olsa gerek.⁴¹

Viyana'dan getirtilen Dr. Bernard, yönetimiyle görevlendirildiği Galatasaray'daki bu askerî tıbbiyeyi kısa zamanda Viyana'daki Josephinum'u örnek alarak organize etmiş, oradaki gibi bir botanik bahçesi tesis ederek tanzimi için Viyana'dan Skalak adlı bir bahçıvan getirilmiştir.⁴² Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, 1842 yılında Fransızca 1300 cild tıbbî kitaptan oluşan zengin bir kütüphane ve ayrıca mineraller

^{39a} Berliner Medicinische Central Zeitung, IX. Jg., 48 Stück; 27 November 1840, Sp. 959.

⁴⁰ Terzioğlu, Arslan, Das Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal, 8, (1986), s.42.

⁴¹ Vahid Efendi, Sefaretnâme-i Seyyid Mehmed Emin Efendi, El yazma nüshası, Süleymaniye Bibliothek, Esat Efendi Küt. İstanbul, Nu. 2277, varak 8a, 8b; Terzioğlu, Arslan, Das Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal, 8, (1986), s. 42-43.

⁴² Başvekâlet Archiv: 1844 (1260 H.) tarihli İrade Defteri; Neuburger, Max, Österreichische Ärzte als Pioniere der wissenschaftlichen Medizin und Sanitätswesens in der Türkei (1839-1856); Wiener medizinische Wochenschrift 67 (1917), s. 1685-1686.

kolleksiyonuna sahipti. Dr. Bernard iç hastalıkları ve cerrahî dersleri vermekteydi. Klinik dersleri Mekteb-i Tıbbiye-i Şahene'nin beş hasta koğuşlarında verilmekteydi.⁴³ Burada ebeler de yetiştirilmiş ve başvuranlar parasız olarak aşılanmıştı. Dr. Bernard'ın 26 Eylül 1843'te Journal de Constantinople et des intéréts Orientaux da yayınlanan "Rapport sur les travaux de l'Ecole de Médecine de Galata - Sérai" başlıklı raporunda⁴⁴ ve 1844 yılında Klenckes Allgemeiner Zeitung isimli Almanca dergide yayınlanan haberinde,⁴⁵ bu tıbbiye'nin 4 yıllık İdadi denilen hazırlık bölümü ile dört yıllık esas tıp eğitiminin yapıldığı yüksek bölümden oluştuğu görülmektedir. İdadi denilen hazırlık bölümünde zooloji, matematik, coğrafya, resim, kaligrafi, Osmanlı tarihi, Türkçe ve Arapçadan başka M. Guerrieri tarafından Lâtince dersinin verilmesi çok önemlidir.

Dr. Bernard'ın bu iki raporuna göre Galatasaray'da ki tıbbiyede 4 yılda okutulan ders programı ve dersi okutan hocalar şöyle idi:

I. Yıl

Prof. Spitzer: Teorik ve ceset teşrihleri ile uygulamalı anatomi ve mikroskopik anatomi.

Prof. Derviş: Genel kimya ve tıbbî fizik.

Prof. Salih: Botanik.

II. Yıl

Prof. Calleja: Tıbbî ve farmasötik kimya.

Prof. Stefan Caratheodory: Fiziyooloji ve genel patoloji.

Prof. Sarantis Archigenes: Materia medica ve farmakoloji.

III. Yıl

Prof. Const. Carathéodory: Patoloji ekstern.

Prof. Bernard: Patoloji entern, dâhiliye, cerrahî ve oftalmoloji.

IV. Yıl

Prof. Bernard: Dâhiliye, cerrahî ve klinik derslerinin devamı. Buna

, Wurzbach, Constant von, Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, Bd. 1, Wien 1856, s. 323.

⁴⁴ Bernard, K. A., Rapport su le travaux de l'Ecole de Medicine de Galata-Sérai, Journal de Constantinople et des intéréts Orientaux, 26, Sept. 1843, s.22.

⁴⁵ Allgemeine Zeitung für Militär - Ärzte, herausgegeben von Ph. F.H. Klenckel, 2 Jg, Braunschweig 1844, s. 141, 142, 159-160, 165-167.

ilâve olarak Prof. Bernard tarafından Auskultation ve Perkussion dersleri ile cildiye ve cerrahî ameliyat dersleri, cerrahî sargı ve aletler dersleri verilmektedir.

Dr. Bernard'm 1844 yılında Klenckes Allgemeiner Zeitung'daki haberinde ayrıca hijyen ve adlî tıp dersleri bir ve ikinci öğretim yıllarında verildiğinden 3. ve 4. yıl öğrencilerinin bu dersleri görmelerine lüzum kalmadığı, ama tıp öğrencilerinin daha iyi anlamaları için hijyen ve adlî tıp derslerinin 3. öğretim yılına alındığı belirtilmektedir. Bernard'ın Journal de Constantinople'in 27 Eylül 1843 tarihli sayısındaki raporunda ise Galatasaray'daki tıbbiyede Viyana'dan getirilen bayan Messani ile bayan Pizipio'nun yönetiminde ebelik kurslarının, Prof. Calleja ve eczacı Dellasuda başkanlığında eczacılar için pratik kurslarının ilk defa düzenlendiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Allgemeine Medicinische Central-Zeitung'un 20 Temmuz 1842 tarihli sayısında, geçen hafta "Hospital d'Instruction" denilen bir uygulamalı eğitim hastanesinin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hizmete açıldığı, bu hastanenin her biri 50'şer yataklı dâhiliye, cerrahî ve göz kliniklerinden oluştuğu belirtilmektedir.⁴⁷

Galatasaray'daki ders programı Viyana'da Josephinum'da 1822'den beri uygulanan ve beş yılı kapsayan ders programı ile karşılaştırıldığında büyük benzerlikler olduğu görülür.⁴⁸

Allgemeine Medicinische Central-Zeitung'un 3 Aralık 1845 tarihli 97. sayısında (Sp. 776'da) verilen 22 Ekim 1845 tarihli haberde, 14 gün önce yeni Mekteb-i Tıbbiye Nazırı olan İsmail Efendi'nin Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de tahsili 5 yıl hazırlık bölümünde, 5 yılı tıp bölümünde olmak üzere 10 yıla çıkardığı anlatıldıktan sonra, bu okul mensuplarının bundan böyle aşağı rütbe askerî hekim olarak mezun olmaları ve Askerî Tatbikat Hastanesi olarak seçilen Maltepe ve Toptaşı Hastanelerinde, profesörlüğe yükseltilen Dr. Rigler ile Dr. Reinwald'ın

⁴⁶ Stern, Bernhard, Medizin., Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei, Bd. 1, Berlin 1903, s. 55-56.

⁴⁷ Allgemeine Medicinische Central-Zeitung, XI, Jg., 57. Stück, 20 Juli 1842, Sp. 464.

⁴⁸ Terzioğlu, Arslan, Das Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal, 8,(1986), s. 44-46.

yönetiminde 2 yıl staj yaptıktan sonra askerî hekim olarak yeni görevlere atanacakları belirtilmektedir.⁴⁹

Bu kadar yoğun hocalık ve idarecilik görevlerine rağmen Dr. K. A. Bernard, 2 Kasım 1844'de boynundaki bir Phlegmone neticesi Pyâmie'den 36 yaşında İstanbul'da vefat ederek⁵⁰ Santa Maria Draperis Kilisesine gömülünceye⁵¹ kadar, tıbbiye öğrencileri için, ders verilen Fransızca dilinde çeşitli ders kitapları yazmıştı. Botanik, Auskultation ve Perkussion üzerine Fransızca ders kitapları yazan Dr. Bernard, ayrıca bir ara gözlerinin rahatsızlanması sebebiyle tedavi gördüğü Bursa kaplıcaları üzerine Fransızca bir eser yazarak Türkiye'nin Balneolojinin de kurucusu olmuştur. Bernard 1844'de yayınlanan son eseri Pharmacopoea Castrensis Ottomana, Türkiye'nin ilk farmokopesidir. Ayrıca Dr. Bernard döneminde *la Gazette Medicale de Constantinople* adı altında bir mecmua düzenli olarak çıkarılmaya başlanmıştı. Bernard'ın ölümünden sonra Osmanlı kaynaklarına göre 1846'da, Wurzbach'a göre 1847'de, Galatasaray Tıbbiyesinin yöneticiliğine Viyanalı diğer hekim Sigmund Spitzer getirilmiştir.⁵² Kadavra üzerinde teşrihle anatomi eğitiminin bizde yerleşmesinde büyük rol oynayan Spitzer, Galatasaray'daki Tıbbiyenin Avrupa çapında bir eğitim verdiğini göstermek için son sınıftan seçtiği dört çalışkan öğrenciyi doktora imtihanı vermek için Viyana Tıp Fakültesi'ne göndermiştir.

1848 yılında bu öğrenciler Viyana'da girdikleri imtihanları başarı ile kazanarak Viyana Tıp Fakültesi'nin tıp doktoru unvanını almışlardır.⁵³ Bu öğrencilerden birisi olan Musa Arif Bey başarılı bir meslek hayatı sonucu 1861'de Mekteb-i Tıbbiye Nazırı,⁵⁴ diğer öğrenci Stefan Aslanian Paşa'da

⁴⁹ Allgemeine Medicinische Central - Zeitung, XIV,Jg., 97. Stück, 3 December 1845, Sp.776.

⁵⁰ Rigler, Lorenz, Nekrolog (für Dr. Joseph Warthbichler), Wiener Medizinische Wochenschrift, 2 Jg. Nu. 39, (1852), Sp. 678.

⁵¹ Dr. Bernard'ın mezarı sanat tarihçisi Prof. Semavi Eyice tarafından 1952 de keşfedildi. Bk. Eyice Semavi, Mekteb-i Tıbbiyenin ilk Müdürü Dr. Bernard'ın Mezarı, Tarih Dergisi, Bd.2, 1952, s.71-76.

⁵² Neuburger, Max, age., Sp. 1688; Vgl. Ünver, Süheyl, Tıp Tarihimiz Yılığt I., İstanbul 1966, s. 48; Wurzbach, Constant von, age. Bd. 36, s. 195.

⁵³ Bk. Sonntagsblättern Wiener Boote Nu. 2, 1848.

⁵⁴ Ünver, A. Süheyl, Osmanlı Tababeti ve Tanzimat hakkında yeni notlar, Tanzimat I, İstanbul 1940, s. 943.

bilâhare Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hoca olmuştur.⁵⁵

Böylece eğitim kalitesi, bu öğrencilerin verdikleri imtihanla, Viyana'da da tastik edilen Galatasaray'daki Tıbbiye, Spitzer döneminde, Dr. Bernard'ın başlattığı altın çağını devam ettirdiği görülerek Padişah tarafından bir fermanla Darülfünun-u Tıbbiye-i Şahane olarak fakülte mertebesine çıkarılmıştır.⁵⁶

Türkiye'de tababetin ve hastaneciliğin batılılaşmasında büyük rol oynayan diğer bir Avusturyalı hekimde Dr. Lorenz Rigler'dir.⁵⁷ 1849'dan itibaren Galatasaray'daki Tıbbiye'de hocalık yapmağa başlayan Rigler, Graz'daki Üniversite Kliniğine profesör olarak 1856'da atanmasına kadar, 14 yıl İstanbul'da Osmanlı askerî ve sivil hastanelerinin modernleşmesi ve Galatasaray'daki Tıbbiye-i Şahane'nin Avrupa seviyesine gelmesinde büyük rolü olmuştur.⁵⁸ Onun *Türkei und deren Bewohner* isimli 1852'de Viyana'da yayınlanan 2 ciltlik eseri ve Avusturya'da yayımlanan pek çok bilimsel makaleleri vardır. Galatasaray Tıbbiyesinde hocalık görevinden ayrılarak 1856 Haziranında Graz'a dönmesinden sonra Rigler'in yerine bir Avusturyalı hekimin hoca olarak gönderilmesi için yapılan müracaat üzerine, yeni tesis edilen Avusturya Kültür Bakanlığınca Dr. Vallon Tıbbiye-i Şahane'ye profesör olarak gönderildi. Dr. Vallon'un erken ölümünden sonra yerine Osmanlı hükûmeti Avusturya'dan yeni bir Avusturyalı hekimin gönderilmesini istemiş, bunun için Viyana Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu taşradaki bir cerrahî kliniğindeki bir profesörü tavsiye etmiş, ama bu profesörün bu göreve müracaat etmediği için teklifi kabul etmemesi üzerine iş uzayınca sabrı tükenen Türk hükûmeti İstanbul'da yaşayan Fransız hekimi Dr. Fauvel'i Dr. Vallon'un halefi olarak Tıbbiye-i Şahane'ye atamıştı.⁵⁹ Avusturyalı hekimlerden Dr. Reinwald'ın daha önce vatanına

⁵⁵ Mezbur, Artin, Ermeni Hekimler (Unirvesitaire) (1688-1940), İstanbul 1950, s. 108-115.

⁵⁶ Özbay, Kemal, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, c.2, İstanbul 1976, s. 57.

⁵⁷ Wurzbach Constant von, age., Bd. 26, s. 157.

⁵⁸ Kirchenberger, S., Lebensbilder hervorragender österreichisch-ungarischer Militär- und Marine Ärzte, Wien Leipzig 1913, s. 174; Wurzbach, Constant von, age., Bd. 26, s. 158.

⁵⁹ Preyss, Georg, Das Leben und Wirken des k.k. Raths. Stabsfeldarzts und Professors

dönmesi ve Dr. Wartbichler'in İstanbul'da Tıbbiye-i Şahane'de bir süre anatomi profesörlüğü yaptıktan sonra 1852'de İstanbul'da vefatıyla Viyana tıp ekolünün Türkiye'deki etkinliği bir başka Avusturyalı, Karl Eduard Hammerschmidt'in 1848'de Türkiye'ye gelmesi ve 1870 yılında çok sayıda Avusturyalı hekimlerin orduya alınmasıyla devam etmiştir.⁶⁰

Osmanlı İmparatorluğu ve İstanbul'u ziyaret ettikten sonra "Kritische Darstellung europäischer und asiatischer Krankenhäuser" başlığı altında Avrupa ve Asya'daki hastaneler hakkında Viyana'da 1854 yılında "Zeitschrift der Kais. kön. Gesellschaft der Ärzte zu Wien" dergisinde yazı yayınlayan Prof. Dr. Josef Dietl, 1848 yangınından sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin taşındığı Haliç'e bakan Kumbarahane'deki yeni kışlada hizmet verdiğini ve 40'ı dâhili, 40'ı cerrahî olmak üzere 80 yataklı bir fakülte kliniği olarak Dr. Rigler'in yönetiminde oldukça beğenilecek bir durumda olduğu belirtilmektedir.⁶¹ 1848 yılı 11 Ekim'inde Galatasaray'daki bina yanınca, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hasköy'deki Kumbarahane Kışlası'na taşındı. On sekiz yıl Kumbaracı Kışlası'ndan sonra okul, kolera salgını nedeni ile Kumbaracı Kışlası Kolera Hastanesi olunca Topkapı Sarayı'nın surları içine nakledildi. Şöyle ki Askerî Tıbbiye'nin Tıbbiye İdadisi Gülhane'deki Kırmızı Kışla'ya, tıbbiye sınıfları Hasköy'deki Gergeroğlu Konağı'na taşındı. 1871'de halen oradaydı. 1874'de tekrar Galatasaray'a gidilmiş, 1876'da Demirkapı'ya dönülmüş, idadî sınıfları da Kuleli'ye taşınmıştı.⁶²

der Augenheilkunde am Josephinum Dr. Friedrich Jager Ritter v. Jaxthal. Gedächtnisrede gehalten bei Gelegenheit der Jahresfeier der wissenschaftlichen Thätigkeit des Wiener medicinischen Doctoren-Collegiums am 22 October 1877, Wien 1877, s. 9.f.

⁶⁰ Terzioğlu, Arslan: Das Josephinum und seine Ausstrahlung, Apotheker Journal 8 (1986), s. 44.

⁶¹ Dietl, Josef, Kritische Darstellung europäischer und asiatischer Krankenhäuser, Zeitschr. der kais. kön. Gesellschaft der Ärzte zu Wien, 10. Jg. Bd. 1, (1854), s. 340.

⁶² Vgl. A. Z., Notice sur l'Ecole de Médecine de Constantinople Gazette Medicale d'Orient, No.12 (1871), s. 192; Ünver, Süheyl, İstanbul Tıp Fakültesi (1827-1934), 107 Yılda Geçirdiği Çılgırlar, Dirim, c.10, 1-2 (1935) s. 16.

II. Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesinden İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane, 1867’de açılan sivil tıbbiye Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ile,⁶³ Gülhane’nin başına getirilen Prof. R. Rieder Paşanın önerilerine göre Haydarpaşa’da inşa edilen binada, Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi adı altında 1909’da birleştirilinceye kadar⁶⁴ tedrisatına devam ederek Türk tıbbının batılılaşmasında büyük rol oynamıştır.

6 Kasım 1903’te II. Abdülhamid’in doğum günü törenle açılan Haydarpaşa’daki bu enteresan binanın plânlanmasında İtalyan mimarları Valauri ve D’Aranco kadar Rieder Paşanın rolü büyüktür. Pavyon sisteminde inşası düşünülen bu askerî tıbbiyenin hasta pavyonlarının Hamburg’daki Eppendorf Hastanesi’ndeki Curschman tipi pavyon şeklinde, büyük dershanenin Leipzig’teki cerrahî kliniğinin Auditorium’u tarzında plânlanması Rieder Paşa’nın tavsiyesi ile olmuştur.^{64a}

Osmanlı İmparatorluğu’nda Meşrutiyetin ilân edildiği 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) günü Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane’nin yani askerî tıbbiyenin muallimleri toplanarak bu müessesenin İslahı için Harbiye Nezaretine yazı yazmışlar, bunun üzerine Harbiye Nezareti, Mektebin ıslahı işini, Mektebe bıraktığını bildirmişti. Bununla ilgili olarak yapılan ilk toplantıda, İstanbul’daki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gibi iki okulun birleştirilerek bir çatı altında toplanması için karar alınmıştı.

O günlerde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’deki Cemil, Ziya Nuri ve Süleyman Numan Paşalar toplanarak, bu reformun Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’de daha kolay gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’yi Fakülte’ye çevirme ve yeni kadro yapma doğrultusunda karar almışlardır. Bu kararı Maarif Nezareti’de uygun görmüş, gerek Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gerekse Şam Mekteb-i Tıbbiye’si Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Fakülte durumuna gelmiş olan bu yeni kuruluşun başlangıç tarihi 1 Teşrinisani 1324 (14 Kasım 1908) olarak kabul edilmiş olup⁶⁵ Darülfünun-u Osmanî’nin bir şubesi olan Mekteb-i Tıbbiye, Tıp Fakültesi ismiyle adlandırılmış ve oy birliği ile

Seririyat-ı Hariciye (Cerrahî Kliniği) Muallimi Müşir Cemil Paşa Tıp Fakültesi Riyasetine (yani Dekanlığına) seçilmiştir.⁶⁶

Kadırğa'daki bu tıp fakültesinin muallimler meclisi son defa 16 Haziran 1325 (29 Haziran 1909) tarihinde toplanmış ve 1 Eylül 1325 tarihine kadar tatil kararı almıştır.⁶⁷

Kadırğa'daki kuruluş tıp fakültesi ismini almasını Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye hocaları kabul etmemişlerdir.

Maliye Nazırın Cavit Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriyye'nin tahsisatını, 1325 (1909) yılı bütçe müzakerelerinde belli etmeden tıp fakültesi'ninkine geçiriverince,⁶⁸ Askerî Tıbbiye Mektebi, mâli bakımdan ortadan kalkarak tıp fakültesine katılmıştır. Kadro meseleleri hâll edilmemesine rağmen 23 Ağustos 1325 (5 Eylül 1909) da komisyon, karşısındaki kliniklerle birlikte Haydarpaşa'daki mektep binasının Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesine verilmesini, bunların içindeki araç ve gerecin Maarif Nezaretine devredilmesini, askerî tıp talebesinin mektep içinde kendilerine ayrılan bölümde kalmalarını, karara bağlamıştır.

İlk toplantısını 15 Eylül 1909'da Maarif-i Umûmiye Nezaretinde yapan, bu fakültesinin ilân edilen kadrodaki Muallimler Heyeti, cerrâhi kliniği muallimi Cemil Bey'yi oy birliği ile Fakülte Reisliği'ne (yani dekanlığa) seçmiştir.⁶⁹ (Bk. Ek 1).

Böylece tesis edilen Haydarpaşa'daki Darülfünun-u Osmanî Tıp

⁶³ Unat, Ekrem Kadri ve Samasti, Mustafa, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, İstanbul 1990, s. 8.

⁶⁴ Unat, Ekrem Kadri ve Samasti, Mustafa, age., s. 76.

^{64a} Rieder, Robert, Für die Türkei, Bd. 2, Die neue Militärmedizinische, Schule Haidar-Pascha, Jena 1904, s.XII, XVIII, XX.

⁶⁵ Bk. Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi Cemiyet-i Muallimin Mukerrerat ve Zabıt Defteri, 24 Şevval 1326, 5 Teşrinisanı 1324 ve 18 Kasım 1909, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Tarihi Kürsüsü Kitaplığı.

⁶⁶ Unat, Ekrem Kadri, Kadırğa'daki Tıp Fakültesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, c. 12, Sayı: 2, 12 Nisan 1981, s. 211.

⁶⁷ Unat, Ekrem Kadri, age., s.218.

⁶⁸ Topuzlu, Cemil, İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım, İstanbul 1951, s. 90-100.

⁶⁹ Unat, Ekrem Kadri ve Samasti, Mustafa, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, İstanbul 1990, s. 77.

Fakültesi, Fransa'daki Lyon Tıp Fakültesinin Nizamnamesine göre organize edilerek 1933'te Atatürk'ün gerçekleştirdiği üniversite reformuna kadar kısa bir süre Türk tıbbına hizmet etmiştir.

I. Dünya Savaşı ile Hemen hemen bütün öğretim kadrosu askere alınan fakülte açılmamış 1500 yataklı Askerî İhtiyat Hastanesine dönüştürülmüş, 1916 yılında öğretime başlayarak kısa devrelerle ordunun hekim ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Bazı gerekçelerle geçici olarak 1917'de Cağaloğlu'ndaki eski Türk Tabipler Birliği binasına taşınan okulun son sınıf öğrencileri 1925 yılından itibaren İstanbul hastanelerinde sataj yapmağa başlamışlardır.

1922 yılından sonra başlayan yenilikler arasında Cumhuriyetin ilânından hemen önce Tıp Fakültesine kız öğrencilerin kabul edilmesi vardır. 1924-1925 öğrenim yılında F.K.B. sınıfı açılmıştır.⁷⁰

III. Atatürk'ün 1933'teki Üniversite Reformu'ndan Günümüze Kadar İstanbul Tıp Fakültesi

I. Dünya savaşından sonra, Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulunca, artık sıra her alanda yapılması gerekli reformlara gelmişti. Harf inkılabından sonra Atatürk, İstanbul Darülfünunu'nda da bir reforma gidilmesini gerekli görmekteydi. Atatürk, kurduğu modern Türkiye Cumhuriyeti için gerekli, geleceğin ilim adamları ve yöneticilerini, o devrin en modern metodları ile yetiştirmeyi hedef alarak, Darülfünun'un yerini alacak İstanbul Üniversitesi'nde Avrupa'nın dünyaca ünlü bilim adamlarını toplamayı düşünüyordu.

⁷⁰ Haydarpaşa'daki bu tıp fakültesi 11 Teşrinievvel 1335 (10 Ekim 1919) tarihli Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesinde tıp medresesi olarak anılmaktadır (Bk. Düstur, II. tertip, 11. cilt, 401. sahife). İstanbul Darülfünunun Şahsiyesi Hükmiyesi Hakkındaki Kanun 21 Nisan 1340 (21 Nisan 1924)'te müzakere edilerek kabul edilmişti ki bunda da bu tıp fakültesinden tıp medresesi olarak bahsedilmektedir (Bk. Zabıt Ceridesi: Cilt 8, s. 1098-1106). Cumhuriyetin ilk yıllarında mezun olanlara verilen diplomalarda da İstanbul Darülfünunu tıp medresesi olarak adlandırılmasına mukabil 1929'daki harf inkılabından hemen sonra verilen diplomalarda İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi isminin kullanıldığı görülmektedir.

1929'da genç yaşta Marif Vekili olan Dr. Reşit Galip, Atatürk'ün arzu ettiği bu üniversite reformunu gerçekleştirmek için 1931'de İsviçre'de Cenevre Üniversitesi Rektörlerinden Pedagoji Profesörü Albert Malche'i İstanbul Üniversitesi Reformu için rapor hazırlamakla görevlendirdi. Malche'i raporu ile ilgili incelemeler için 1932'de Türkiye'ye geldi. Raporunu tamamlayarak 29 Mayıs 1932'de Türk Hükûmetine sundu ve İsviçre'ye döndü.

Malche'in tavsiyesine göre, yeni tesis edilecek İstanbul Üniversitesi'nde hemen hemen bütün Batı Avrupa üniversitelerinden gelecek öğretim üyelerinin görevlendirilmesi öngörülmekte idi ki, bu da çözülmesi oldukça zor bir problemdi. Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in gayretleri ile 31 Mayıs 1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla üniversite reformu hukuken gerçekleşme safhasına girmesine rağmen, o sırada, Avrupa üniversitelerinden hiç bir profesörün İstanbul Üniversitesi'ne çağırılması işi gerçekleşmemişti.⁷¹ Bu zor durumda, Prof. Malche, İsviçre'ye Rusya'dan göç eden dostu Prof. Tschulok'la temasları sonunda, Hitler'in iktidara gelmesi ile Frankfurt Üniversitesi Patoloji Kürsüsü Başkanlığından ayrılarak, İsviçre'ye sığınan Prof. Dr. Ph. Schwartz ile Almanya'yı terkederek profesörlerin Türkiye'ye çağırılması işini halletmek üzere irtibata geçti.⁷² Zürich'te teşekkül eden "Yabancı Ülkelerde ki Alman Bilim Adamlarının İhtiyaç Birliği" (=Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland)'nin bir temsilcisi olarak Patoloji Profesörü Dr. Schwartz 1933 yılı Temmuz ayının 5'inde İstanbul'a geldi ve Matematik Profesörü Kerim Erim tarafından karşılandı. Oradan Ankara'ya giderek Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'le yapılan toplantıda İstanbul Üniversitesinde öğretim üyelikleri için Almanya'yı terkederek ünlü Alman profesörlerini teklif etti. 6 Temmuz 1933'deki bu toplantıda 30 Alman profesörün İstanbul Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak çağırılması, hatta verilecek aylıklar

⁷¹ Bk. Unat, Ekrem Kadri, İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Kuruluşuna, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, c. 4, (1973) s. 327-330; Widmann, Horst, Exil und Bildungshilfe, Bern-Frankfurt/M 1973, s. 45-52.

⁷² Bk. Neumark, Fritz, Zuflucht am Bosphorus. Deutsche Gelehrte, Politiker und Künstler in der Emigration (1933-1953), Frankfurt/M. 1980, s. 13-14.

kararlaştırıldı ve buna dair protokol imzalanırken, Prof. Dr. Schwartz'ın hatıratında belirttiğine göre, Maarif Vekili Dr. Reşit Galip şu konuşmayı yaptı:

“Bugün emsalsiz bir işin yapıldığı çok önemli bir gündür. 500 yıl önce İstanbul feth edildiğinde, Bizans bilim adamları İstanbul'u terketmişlerdi. Buna mani olunamamıştı. Bunların çoğu İtalya'ya gittiler. Bunun sonucu Rönesans doğdu. Bugün bunun tam tersi olarak, Avrupa'da ilim adamlarının İstanbul'a gelmesinin hazırlığını yaptık. Bunun ülkemize katkıda bulunacağına ve bir yenilik getireceğini ümit ediyoruz. Siz Avrupalı ilim adamları, bize ilminizi, metodlarınızı getirin, gençliğimize ilerlemenin yollarını gösterin. Size teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunuyoruz”.⁷³

Bu toplantı geç saatte bitmesine rağmen, Prof. Schwartz görüşmelerin beklenenden de daha iyi netice vererek daha fazla Alman profesöre çalışma imkânı sağladığını Zürich'e çektiği telgrafta şu şekilde ifade etti: Nicht drei sondern dreissig (üç değil otuz).

Ertesi gün, yani 7 Temmuz 1933'de Prof. Schwartz'ı tekrar kabul eden Dr. Reşit Galip, ona, Atatürk'ün bu neticeden çok memnun kaldıklarını bildirdi. Yeni Üniversitenin açılışının 1 Ağustos'ta yapılması düşünüldüğünden Schwartz'tan bu mukavele yapılması düşünülen Alman hocaları muvafakatları ile kendisiyle görüşmek için tekrar en kısa zamanda Türkiye'ye gelmesini rica etti. Aynı gün, Schwartz ilerde kurulacak Ankara Tıp Fakültesinin çekirdeğini teşkil edecek inşa hâlindeki Numune Hastanesi ile Hıfzısıhha Enstitüsü'ne tayin edilecek Alman hocaların durumunu görüşmek üzere Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'la buluştu ve İstanbul üzerinden İsviçre'ye döndü. Zürich'te, anlaşmadaki listede yer alan ve Frankfurt, Berlin, Londra ve Paris'te bulunan Alman profesörlerle hemen irtibata geçildi. Hatta Almanya'da hapiste olan Kantorowicz, Dessauer ve Kessler gibi profesörlerin de muvafakati alındı. Bu işlem tamamlanınca Prof. Schwartz, Prof. Nissen ile birlikte 25

⁷³ Schwartz, Philipp, Erinnerungen an die türkischen Jahre, Teil I und Teil II, II. Intern. Symposiums zur Erforschung des deutschsprachigen Exils nach 1933, Kopenhagen August 1972, için teksir edilmiş nüsha, s. 6, 8; Philipp Schwartz, Über die Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland, Vortrag, geh. beim II. Intern. Symposium in Kopenhagen am 17.08.1972; Pechstein, Johannes, Philipp Schwartz 80 Jahre alt, Fortschritte der Medizin, 93 Jg., Nu. 25 (1975) s. 1140.

Temmuz'da Türkiye'ye gelerek bu defa Dr. Reşit Galip tarafından İstanbul'da kabul edildi. Yeni İstanbul Üniversitesi kürsülerine tayin edilecek Alman profesörlere ait Schwartz ve Nissen'in Zürich'ten getirdikleri listeyi kabul eden Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, her ikisini, Tıp Fakültesi'nin Haydarpaşa'dan taşınması ve Bayezit'teki üniversite merkez binası olacak eski Harbiye Nezareti binasının yeni yapılarla takviyesi gibi sorunlar hakkında tavsiyelerini hazırlamakla görevlendirdi.

⁷⁴ Schwartz'ın tavsiyesi üzerine Fen Fakültesi'nin yeniden tanzimi hakkında fikirlerinden istifade edilmek üzere Göttingen Üniversitesi'nin eski ünlü profesörlerinden matematikçi R. Courant ve Fizikçi Max Born ile James Franck davet edildiler. Bunlar İstanbul'da birkaç hafta kaldılar. Arkalarında çok iyi bir tesir bırakarak gittiler.

Bu sırada, yani 1933 Ağustosunun ilk haftasında Prof. Nissen'in hocası ünlü cerrah Prof. Sauerbruch İstanbul'a geldi. Schwartz vasıtasıyla Prof. Sauerbruch İstanbul'da Dr. Reşit Galip ve Prof. Malche ile görüştü. Ankara'ya uğrayıp Başvekil İsmet Paşa ile de görüşen Prof. Sauerbruch, İstanbul'daki Alman Başkonsolosluğu ile Almanya'dan kaçan profesörlerden oluşan "Yabancı Ülkelerdeki Alman Bilim Adamlarının İhtiyaç Birliği" (=Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland)'nin temsilcileri Schwartz ve Nissen arasında uzlaştırıcı bir girişimde bulundu. Bunun neticesi o zamanki Alman Başkonsolosu Fabricius, Schwartz ve Nissen'i Alman Elçiliğinin Tarabya'daki yazlık Residenz'indeki bir yaz partisine davet etti. Bir hafta sora Türkiye'yi terkeden Sauerbruch'un Türk üniversite reformundaki rolünün mahiyeti pek belirgin değildir.⁷⁵

Ağustos ortalarında, Fenarbahçe açıklarında ailesi ve çocukları ile birlikte büyük bir kaza atlatan Dr. Reşit Galip'in 13 Ağustos 1933'de Maarif Vekilliğinden istifa etmesi, hâlâ İstanbul'da bulunan Schwartz ve Nissen üzerinde bir çok tesiri yaptı. Ama maarif vekâletine geçici olarak bakan, Sağlık Vekili Refik Saydam'ın Prof. Schwartz'a evvelce Dr. Reşit Galip zamanında varılan anlaşmaların tümünün geçerli olduğunu belirtmesi

⁷⁴ Neumark, Fritz, age., s. 16-18; Widmann, Horst, age., s. 55-57.

⁷⁵ Nissen, Rudolf, Helle Blätter-dunkle Blätter, Erinnerungen eines Chirurgen, Stuttgart 1969, s. 194.

üzerine Schwartz, Zürich'e geri döndü. Hemen akabinde Cenevre'de Türkiye'nin Büyükelçisi Hüseyin Cemal Bey ve Prof. Malche'in nezinde Alman profesörlerle ilgili mukaveleleri imzalandı. Schwartz'ın ve Neumark'ın hatıralarında belirttiği gibi, bütün bu mukavele imzalayan Alman profesörler aileleri ve asistanları ile birlikte aşağı yukarı 150 kişilik bir grup olarak 1933 Ekim ayı içinde İstanbul'a gelen bütün yabancı profesörler, Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras tarafından Dolmabahçe Sarayında verilen ve Cumhuriyetin 10. yıl dönümüne rastlayan baloya davet edildiler.⁷⁶

27 Ekim 1933'te, Prof. Schwartz'ın gemiyle İstanbul'a geldiği gün, Dr. Reşit Galip'in yerine yeni Maarif Vekili olan Prof. Hikmet Bayur ve Rektör Prof. Neşet Ömer 18 Kasım 1933 Cumartesi günü yeni İstanbul Üniversitesi'nin ve öğretim yılının açılışında birer konuşma yaptılar. 19 Kasım 1933 günü tedrisata başlayan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin ilk dekanı Prof. Dr. Tevfik Salim Paşa idi.⁷⁷ Böylece 1909'dan beri Haydarpaşa'da Prof. Dr. Rieder Paşa'nın tavsiyeleri gereğince yaptırılan binalarda faaliyette olan Tıp Fakültesi, Avrupa yakasında Haseki, Gureba, Cerrahpaşa, Şişli Çocuk ve Bakırköy Akıl Hastanelerine, teorik tıp kürsüleri de Beyazıt'taki merkez binaya taşındı. 1933'teki bu Üniversite Reformu ile ayrılan eski Darülfünun hocalarının yerine Nazi Almanyasından kaçan 42 kadar Alman profesör tayin edilmişlerdi.⁷⁸ Bu işlerin gerçekleştirilmesinde evvelce de zikredildiği üzere İsviçreli Pedagoji Profesörü Malche ile Alman Patoloji Profesörü Schwartz büyük rol oynadılar. Sadece İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1933 ile 1945 seneleri arasında 16 Alman tıp profesörü klinik ve enstitü direktörleri olarak görev almışlardı.⁷⁹ İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan bu Alman tıp profesörleri, Rudolf

⁷⁶ Neumark, Fritz, age., s. 57.

⁷⁷ Daha geniş bilgi için bk. 18 Teşrinisani ve 19 Teşrinisani 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

⁷⁸ Hirsch, Ernst, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, c.1, İstanbul 1950, s. 460; Widmann, Horst, age., s. 68.

⁷⁹ O zaman İstanbul Tıp Fakültesinde görev alan Alman ve Türk hocaların kürsü ve enstitülere dağılışıma ait geniş bilgi için bk. Unat, Ekrem Kadri, İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Kuruluşuna, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, c.4, (1973) s. 329-330; Widmann, Horst, age., s. 768-91.

Nissen (1896-1981), Erich Frank (1884-1957), Wilhelm Liepmann (1878-1939), Josef İgersheimer (1879-1965), Freidrich Dessauer (1881-1963), Alfred Kantorowicz (1880-1962), Philipp Schwartz (1894-1977), Siegfried Oberdorfer (1876-1944), Hans Winterstein (1879-1963), Julius Hirsch (1892-1963), Hugo Braun (1881-1962), Werner Lipschitz (1892-1946) gibi kendi sahalarında dünya çapında birer otorite idiler.

Bunlara Hulûsi Behçet, Âkil Muhtar Özden, Mazhar Osman gibi değerli Türk hocalar eklenince İstanbul Tıp Fakültesi 1933'ten sonra Avrupa'nın en önemli tıp fakültelerinden biri hâline geldi. Bugünkü tıp hocalarının çoğu da o devirde ya onların asistanı yahutta talebesi idiler ve hâlâ İstanbul Tıp Fakültes'nde, o, 1933'te büyük Atatürk'ün gerçekleştirdiği üniversite reformu ile ulaşılan yüksek ilmi seviyeyi devam ettirmeye azimle çalışmaktadırlar.

Burada hemen şu hussu belirtmek gerek; 1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Üniversitesi'nde ünlü Alman profesörlerden başka diğer yabancı profesörler de tayin edilmişlerdi. Bunlar arasında tek İsviçreli, zooloji profesörü André Naville idi ve 1937'de genç yaşta vefat etti. Yerine aynı yıl Alman Prof. Dr. Curt Kosswig geldi. Fransız asıllı olanlar ise cerrah olup anatomi hocalığı yapan Prof. Dr. Aimé Mouchet, hukukçu Prof. Charles Crozat, fizikçi Prof. Marcel Fouché, eczacı Prof. P. Duquénois'dan ibaret olup Almanlardan sonra en kalabalık yabancı profesör grubunu oluşturmuyorlardı. Daha sonraları pek az sayıda İngiliz, Fransız, İsviçreli ve İtalyan profesörler de İstanbul Üniversitesi'nde görev aldılar. Ama 1933'te ondan sonra İstanbul Üniversitesi'nde ve Tıp Fakültesi'nde görev alan Alman profesörler diğer yabancılara nazaran büyük bir ekseriyeti teşkil etmekte idiler. Atatürk devrinde, 1933'te gerçekleştirilen üniversite reformu Avrupa'da büyük akisler yaptı. Fransızlar yeni üniversitede görev alan Alman profesörlerin, Fransızlara nazaran çok daha büyük sayıda olmasından tedirgin olduklarını belirttiler. Ama Maarif Vekâleti bunu "Üniversite, Alman veya Fransız ilmine değil sadece ilme hizmet içindir" açıklaması ile cevaplandırdı. O zaman, Almanya'da tıbbî mecmualarda, Türkiye'de üniversite reformunu öven yazılara rastlanır. Bu işi gerçekleştiren Atatürk'ün sevdiği Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey'in 38 yaş ile Dr. Goebbels ve General Balbo gibi

Avrupa'nın en genç bakanlarından biri olduğu vurgulanır. Almanya ve İsviçre'den dünyaca ünlü profesörlerin yeni İstanbul Üniversitesi'ne tayini övülerek, Profesör Sauerbruch ile Prof. Einstein'in yılda iki defa misafir olarak ders vermelerinin de kararlaştırıldığı belirtilir.

Hatta bu yeni İstanbul Üniversitesi'nin kürsüleri ve yeni ecnebi profesörleri ile Avrupa'nın en modern bir üniversitesi olacağı hakikatine işaret edilerek bu üniversitede, aralarında, Mısırlı, İranlı, Azerbaycanlı ve Bulgar talebelerin de bulunduğu çok sayıda yabancı öğrencilerin de öğretim gördüğü de belirtilmektedir.⁸⁰ Buna benzer haberlerin Birleşik Amerika basınında da⁸¹ yer alması Atatürk devrinde gerçekleştirilen üniversite reformu'nun, şöhretli Alman ve diğer profesörlerin İstanbul Üniversitesi'nde görev almalarının, o zaman Avrupa ve Amerika'da pek mühim bir olay olarak karşılandığını göstermektedir.

Tıp tarihi açısından çok mühim olan bu olayın ilmi bir değerlendirilmesi yapılmak istenirse, bunun geçmişteki benzerleri ile mukayese edilmesi gereklidir. Aynı şekilde, politik nedenle, M.S. 489 yılında Bizans'tan kovulan Nestorien Mezhebi mensubu din ve ilim adamları Sasaniler tarafından kabul edilmişler ve Sasani İmparatoru I. Şâpûr'un tesis ettiği Bağdat'ın doğusundaki Cundişapur şehrinde yerleşerek büyük bir tıbbî merkez in doğmasına sebep olmuşlardı.⁸² Eski antik tababete ait eserlerin tercümesinde ve Abbasiler zamanında Bağdat'taki İslâm tercüme merkezi ve tıp ekolünün kurulmasında Cundişapur'dan gelen ünlü hekimlerin oynadıkları rol o kadar büyüktü ki, onların başlattıkları antik devir eserlerinin tercüme devrinden sonra Farabî, ar-Râzî, İbn Sinâ, al-Bîrûnî gibi büyük Türk-İslâm âlim ve hekimlerinin yetişmesine ve 10. yüzyılda İslâm rönesansının doğmasına sebep oldular.⁸³ Sonradan İslâm rönesansını, İslâm kültürünün

⁸⁰ Bk. Deutsche Medizinische Zeitschrift, 59 Jg., Nu. 35 (1933) s. 1368-1369; Elman, A. Şevket, Dr. Reşit Galip, Ankara 1955, s. 134-137.

⁸¹ Bk. New York Times'in 5.11.1933 tarihli nüshası.

⁸² Bk. Schulze, I.H., De Gondisapora Persarum quondam academia medica. Comment. acad. Petropolit 1751. 4. XIII., s. 437-458; Haeser, H.; Geschichte christlicher Krankenpflege und Pflegerschaften; Berlin 1857, s. 106.

⁸³ Bk. Terzioğlu, Arslan: Mittelalterliche islamische Krankenhäuser... Diss-TU Berlin 1968, s. 37-41; Ullman, Manfred, Die Medizin im İslam, Leiden-Köln 1970, s. 25-107.

tesiri ile 15-16. yüzyıllarda ortaya çıkan Avrupa'daki rönesans takip etti.⁸⁴

İslâm eserlerinin Lâtinceye çevrilmesinde Avrupa'daki rönesansa büyük katkıları olan Yahudî âlimlerin, koyu katolik ve ırkçı zihniyeti neticesi 15. yüzyılda İtalya ve İspanya'dan kovulmaya başlaması ile 1453'te fetihten sonra İstanbul'da 1470'de kendi adı ile tesis ettiği külliyyede bir üniversite kuran Fatih Sultan Mehmed, bilhassa İtalya'dan kaçak Maestro Jacobo (sonradan Müslüman olarak Yakup Paşa olmuştur) ve İspanyalı Ephraim b. Sandschi gibi Yahudi hekimleri etrafına toplamıştı.⁸⁵ Buna İtalya'dan getirttiği ressam Gentile Bellini, Matteo de Pastis, mimar Antonio Filarete'yi, Trabzon'un zabtından sonra sarayına intisap eden Rum asıllı Georgios Amirutzes'i ve Semerkant'tan Astronom Ali Kuşçu ile İran'dan gelen ve İstanbul'da tesis ettiği hastane ile tıp akademisinin başkanı yaptığı ve 20.000 akçe gibi yüksek aylık verdiği Ahmed Kutbeddin ile Altûnîzade, Ahi Çelebi, Beşir Çelebi gibi Türk hekim ve âlimlerini de katarak İstanbul'da ilk üniversiteyi kuran ve ilk Türk rönesansını yaratan Fatih Sultan Mehmed'in⁸⁶ bu büyük dâhiyane eseri olan Atatürk'ün 1933'te başlattığı ve yukarda kısaca ana hatlarını vermeye çalıştığımız üniversite reformu arasında çok büyük benzerlikler vardır. İstanbul'un bu iki Fatihi arasında hem asker olarak, hem bir devri açıp yeni bir devri başlatmaları ve hem de iki Türk rönesansının 500 senelik ara ile başlatılmasını gerçekleştirecek Türk kültür tarihinde oynadıkları büyük rol bakımından da çok büyük benzerliklerin bulunduğu muhakkaktır.

Ne yazık ki Atatürk'ün bu yönü şimdiye kadar yeterince değerlendirilmemiştir. Atatürk hakkında yabancı lisanda yazılmış eserler arasında en önde gelen bir eseri yazan Lord Kinross bile, onu, askerî dehası ve devlet adamlığı yönüyle İskender, Sezar, Napolion ve Cromwell ile mukayese etmekte, bilhassa, Atatürk'ü, Julius Sezar'ın De Bello Gallico'su

⁸⁴ Bk. Schipperges, Heinrich, Die Assimilation der arabischen Medizin durch die lateinische Mittelalter, Wiesbaden 1964.

⁸⁵ Babinger, Franz, Ja'qub Paşa, ein Leibartzt Mehmetds II. Estratto della Rivista degli Studi Orientali, vol. 26 (1951), s. 87-113; Rozanes, Sal: Dibré jemé İsrail be Togarma, IV, Sofia 1936, s. 194.

⁸⁶ Daha geniş bilgi için bk. Babinger, Franz, Mehmed Eroberer und seine Zeit, München 1953, s. 283, 417, 492, 493; Adivar, Adnan, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul 1970, s. 46; Galanté, Abraham, Médecins Juifs au Service de la Turqui, İstanbul 1938, s. 27.

gibi bir eseri yani “Nutuk”u yazdığı için Julius Sezar’a benzetmekte,⁸⁷ kısa bir sürede gerçekleştirdiği harf inkılabını övmekte ise de,⁸⁸ Atatürk’ün en büyük eserlerinden biri olan üniversite reformu ile kurduğu yeni İstanbul Üniversitesi’nden hemen hemen hiç bahsetmemektedir. Bu da Atatürk’ün Türk kültürü ve ilmi bakımından çok büyük bir eseri olan üniversite reformunun tarihî açıdan, kültür tarihi açısından daha yeteri kadar değerlendirilmediğini göstermektedir.

Şurası muhakkak ki, Nissen, Frank, İgersheimer, Liepmann, Kantorowicz gibi klinisyen Alman hocalar 1933’te İstanbul Tıp Fakültesi’nde hemen göreve başlar başlamaz gerek kibarlıkları gerekse hekimlikteki yüksek başarıları ile gönülleri feth etmişlerdi. Neumark’ın hatıralarında yer aldığı üzere, hekimliğinin ve kibarlığının tesiri altında kalan birçok hastaları yeni doğan çocuklarına Nissen’in ismini ad olarak veriyorlardı.⁸⁹ Atatürk de muhakkak kendi eseri olan bu üniversite reformu ve bunun sonucu İstanbul ve Ankara’da görev alan Alman profesörleri ile gurur duyuyordu. O sıralarda Türkiye’yi ziyaret eden İran Şahı Rıza Pevlevi’ye, Atatürk hemen İstanbul’daki Alman hocaları tavsiye etmiştir. Prof. İgersheimer, Şah’ın göz hastalığı ile ilgilenerek, lüzumlu gözlüğü vermiş, Prof. Kantorowicz de Şah’a yeni protez yaparak, Şah’ın takdirini kazanmıştı.⁹⁰

Alman hocalar da Atatürk’e büyük bir minnettarlık, güven ve içten bir sevgi ile bağlı idiler. Atatürk’ün hastalığında Ankara’da Prof. Marchionini ve Prof. Dr. Max Meyer konsültasyona çağrılmışlardı. Prof. Dr. Kantorowicz, Atatürk’ün diş rahatsızlığı nedeniyle, Prof. Dr. Frank da Atatürk’ün son hastalığında konsültasyon için çağrılmışlardı. Atatürk’ün 1938’deki son hastalığında konsültasyon için ayrıca Almanya’dan Prof. Dr. Gustav von Bergmann ile Viyana’dan Prof. Dr. Hans Eppinger de İstanbul’a davet edilmişlerdi.⁹¹

⁸⁷ Lord Kinross, Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, Çev. Ayhan Tezel, c.2, İstanbul (1968), s. 664-714.

⁸⁸ Lord Kinross, age., c.2, s. 665-671.

⁸⁹ Neumark, Fritz, age., s. 101.

⁹⁰ Neumark, Fritz, age., s. 102-103.

⁹¹ Daha geniş bilgi için bk. Terzioğlu, Arslan, Atatürk’ün Son Hastalığı ve Tedavisinde

Atatürk'ün edebiyete intikalinden sonra Prof. Dr. Nissen, Prof. Dr. Lipschitz, Prof. Dr. Igersheimer gibi hastalıklarını tedavi ettirmek veya diğer nedenlerle Türkiye'den ayrılarak Amerika'ya yerleşen Alman hocalara mukabil Prof. Dr. Felix Hauowitz, Prod. Dr. Tibor Péterfi, Prof. Dr. Zdenko Stary, Prof. Dr. Max Clara gibi diğer değerli Alman hocalar İstanbul Tıp Fakültesi'nde görev almışlardır.

Atatürk devrinde ve onu izleyen dönemde 1933 ile 1953 yılları arasında Türkiye'de görev alan Alman hocaların bir kısmı Türk vatandaşlığına geçmiş, hatta Frank (1957), Liepmann (1939), Oberndorfer (1944) gibi çok değerli hocalar ikinci vatanları olan İstanbul'da vefat etmişlerdir. Prof. Dr. E. Frank, Amerikan üniversitelerinden çok cazip teklifler almasına rağmen bunları reddetmiş ve bunun sebebini soranlara "Yurumdan atılmış olmanın acı şaşkınlığına uğradığım günlerde bana yalnız ve yalnız Türkiye kollarını açarak bağrına bastı, burası benim vatanımdır, ayrılıp nimetlerine küfranda bulunamam" demişti.⁹²

Atatürk'ün üniversite reformu ile vazife alan çok değerli yerli ve yabancı profesörlerle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Tıp Fakültesi Avrupa'da ön plâna geçmişti. Akil Muhtar, Mazhar Osman ve Hulusi Behçet gibi hocaların yanı sıra röntgenin keşfinden sonra röntgen tekniği ve radyolojiye dair buluşlarıyla en büyük gelişmeyi sağlayan Freidrich Dessauer, Essentielle Hypertonie'nin ve diabetes tedavisinde syntalinin kaşifi dâhiliyeci Erich Frank ve göğüs cerrahisine, hocası Sauerbruch kadar yön veren Rudolf Nissen gibi cerrahın ve diğer değerli pek çok hocanın İstanbul Tıp Fakültesi'nde neşrettiği "New İstanbul Contributions to Clinical Science" mecmuasının II. Dünya Harbinden sonra 1950'li yıllarda bile her yeni sayımın içinde daha ne gibi tıbbî bir yenilik yer alacak düşüncesiyle Avrupa'da, sabırsızlıkla beklenen bir dergi olması gösterilebilir. Dermatoloji hocası Hulusi Behçet'in bugün de kendi adıyla tıbbî literatürde anılan Hulusi Behçet-Syndromunu keşfi, Akil Muhtar'ın kendi alanındaki Avrupa'da tıbbî literatüre geçen buluşları, Mazhar

Kullanılan Tıbbî Aletler, Bifaskop, 4 (1981), s. 2,3; Bergman, Gustav von, Rückschau. (München 1953), s. 242-249.

⁹² Bk. Türk-Alman Tıbbî İlişkileri Sempozyum Bildirileri, 18 - 19 Ekim 1976, Yayınlayan: Arslan Terzioğlu, İstanbul 1981, s. 160-161.

Osman'ın psikiyatride kendi ekolünü kurması, Süheyl Ünver'in Türk tıp tarihi alanında Avrupa'da ilgiyle takip edilen araştırmaları, Atatürk'ün üniversite reformu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde Türkiye'de tıbbî alanda bir rönesansın doğuşunun en büyük delilleridir.

1933'den bu yana binlerce hekim, uzman yetiştiren İstanbul Tıp Fakültesi, değerli bilim adamlarını da yetiştirmiştir. Fakültede gittikçe artan araştırma faaliyetinin sonuçları çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmıştır.

İstanbul Tıp Fakültesi bünyesinde birer yüksek okul olarak bulunan Eczacılık Yüksek Okulu, 1962, Diş Hekimliği Yüksek Okulu 1964 de ayrılarak fakülte olmuşlardır. İstanbul Üniversitesi Senatosu 27 Temmuz 1967 tarihli toplantısında Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin kurulmasına karar verince Tıp Fakültesi iki fakülte hâlinde organize oldu. 1970 yılında Bursa Tıp Fakültesini kurma görevini yüklenen İstanbul Tıp Fakültesi 1973 de Bursa Tıp Fakültesinin tam organizasyonunu sağlamıştır.⁹³

Bugün klinik inşaatlarının büyük bir kısmı tamamlanmış, Çapa kampüsünde faaliyetini sürdüren İstanbul Tıp Fakültesi, 6 Kasım 1981'de yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na (YÖK) göre bölümler, ana bilim ve bilim dalları hâlinde yeniden organize olmuştur.

Günümüzde sayısı artarak yurt sathına dağılan tıp fakültelerindeki hocaların rektör ve dekanlarının çoğunun, Atatürk'ün üniversite reformu ile gelişen İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki hocaların öğrencileri olması, Atatürk'ün üniversite reformunun ve onun neticesi yeniden doğan İstanbul Tıp Fakültesi'nin bugünkü sağlık hizmetlerinin ve tıbbımızın çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmadaki büyük rolünü göstermeye kâfidir.

Ek:I

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ DEKANLARI (1909-1996)

A. 1933 Üniversite Reformundan Önce (Fakülte Reisleri)

1. Müderris Dr. Cemil Topuzlu; 5 Kasım 1324 (1909) Çarşamba İlk Meclis.

⁹³ İstanbul Tıp Fakültesi hakkında daha geniş bilgi için bk. Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Tıp Fakültesi, Yayınlayan: Nuran Gökhan, c.1, İstanbul 1974, s. 11-12, 15, 22; Kürsülerin tarihçeleri için, bk. age., s. 25-114.

2. Müderris Dr. Besim Ömer Akalın; 5 Mart 1327 (1912) Cumartesi.
3. Müderris Dr. Ziya Nuri Paşa; 1914-1917.
4. Müderris Dr. Akil Muhtar Özden; 1918-1923.
5. Müderris Dr. Vasfi Bey; 18 Eylül 1913 - 25 Mayıs 1924.
6. Müderris Dr. Nureddin Ali Berkol; 23 Haziran 1340 (1924) - 19 Mayıs 1341 (1925); Vekil Süreyya Ali; 24 Mayıs 1925.
7. Müderris Dr. Neş'et Ömer (İrdelp); 21 Haziran 1925 - 1 Ağustos 1927.
8. Müderris Dr. Süreyya Ali; 20 Aralık 1927 - 14 Ocak 1931.
9. Müderris Dr. Tevfik Recep; 24 Şubat 1931.

B. 1933 Üniversite Reformundan Sonra (Dekanlar)

10. Ord. Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam; 1 Ağustos 1933 - 13 Haziran 1934.
11. Ord. Prof. Dr. Nureddin Ali Berkol; 13 Haziran 1934 - 18 Nisan 1939.
12. Ord. Prof. Dr. Kemal Altay; 19 Nisan 1939 - 3 Ağustos 1943.
13. Ord. Prof. Dr. Fahri Arel; 11 Ağustos 1943 - 26 Haziran 1946.
14. Ord. Prof. Dr. Muhiddin Erel; 26 Haziran 1946 - 18 Haziran 1948.
15. Ord. Prof. Dr. Ziya Öktem; 18 Haziran 1948 - Haziran 1950.
16. Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan; 26 Haziran 1950 - 26 Haziran 1951.
17. Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli; 26 Haziran 1951 - Haziran 1953.
18. Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel; 26 Haziran 1953 - 25 Haziran 1955.
19. Ord. Prof. Dr. Arif İsmet Çetingil; 15 Haziran 1955 - Haziran 1957.
20. Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli; 4 Temmuz 1957- 8 Kasım 1959.
21. Prof. Dr. Ömer Özek; 9 Kasım 1959- 28 Ekim 1960.
22. Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp; 8 Kasım 1960-1962.
23. Ord. Prof. Dr. Dr. Ekrem Şerif Egeli; 8 Kasım 1962 - Aralık 1965.

24. Prof. Dr. Cihat Abaoğlu; 25 Aralık 1965 - 19 Ekim 1968.
25. Prof. Dr. Safa Karatay; 7 Kasım 1968 - 17 Ekim 1970.
26. Prof. Dr. Safa Karatay; 22 Ekim 1970 - Ekim 1972.
27. Prof. Dr. Haluk Alp; 19 Ekim 1972 - Ekim 1974.
28. Prof. Dr. Güngör Ertem; 5 Haziran 1974 - 10 Ekim 1977.
29. Prof. Dr. Güngör Ertem; 10 Ekim 1977 - 10 Ekim 1980.
30. Prof. Dr. Cemalettin Öner; 10 Ekim 1980 - 1985.
31. Prof. Dr. Sedat Katırcıoğlu; 1985 - 1987.
32. Prof. Dr. Korkmaz Altuğ; 1987 - 1996.